

УДК 323:314.151.3-054.73(477)

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.3.2

Людмила М. Ганущак-Єфіменко, Ірина М. Гончаренко
Київський національний університет технологій та дизайну
РЕІНТЕГРАЦІЯ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ІЗ ЗОНИ ООС (АТО)

Статтю присвячено питанням продовження в Україні операції об'єднаних сил (кол. АТО), що зумовлює складну військово-політичну та соціально-економічну ситуацію, зокрема, в точках етнотериторіального напруження (Донецькому та Луганському регіонах), внаслідок чого зареєстровано велику кількість вимушено переміщених осіб (ВПО) (більш ніж 1,5 млн осіб), а також демобілізованих і поранених в зоні військових дій солдат (близько 80 тис. осіб). Забезпечення самозайнятості та працевлаштування економічно активної частини цих категорій населення сприятиме вирішенню болючих соціально-економічних проблем, поліпшенню ситуації на ринку праці, зниженню соціальної напруги в суспільстві. Метою статті є розвиток теоретичних положень щодо обґрунтування дієвого алгоритму реінтеграції вимушених переселенців та демобілізованих військовослужбовців із зони ООС (АТО). В роботі використано такі методи дослідження: метод експертного опитування – для проведення діагностики запитів та потреб інтегрантів (вимушених переселенців, демобілізованих із зони ООС (АТО)); метод системного аналізу та логічного узагальнення – для обґрунтування та визначення ролі симбіозу інновацій у сфері підприємництва та освіти для демобілізованих із зони ООС (АТО); метод критичного мислення – для виокремлення передумов розвитку та перспектив впровадження соціальних інновацій у сферу підприємництва та освіти; матричних метод – для виявлення основних складових програми реінтеграції ВПО та демобілізованих із зони ООС (АТО). Передбачається, що програма багатофакторного поєднання основних складових реінтеграції ВПО та демобілізованих із зони ООС (АТО) дасть змогу розробити дієвий інструмент адаптації соціально незахищених верств населення. Розвиток концептуальних принципів побудови алгоритму адаптації ВПО та демобілізованих із зони ООС (АТО) на основі синергетичного поєднання всіх складових запропонованої програми реінтеграції забезпечить комплексний підхід до вирішення актуальної соціально-економічної проблеми адаптації соціально уразливих верств населення.

Ключові слова: реінтеграція; вимушено переміщені особи; демобілізовані із зони ООС (АТО); підприємництво; адаптація.

Людмила М. Ганущак-Ефименко, Ирина Н. Гончаренко
Киевский национальный университет технологий и дизайна
РЕИНТЕГРАЦИИ ВЫНУЖДЕННЫХ ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ И ДЕМОБИЛИЗОВАННЫХ
ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ИЗ ЗОНЫ ООС (АТО)

Статья посвящена вопросам продолжения в Украине операции объединенных сил (ранее АТО), которая обусловила сложную военно-политическую и социально-экономическую ситуацию, в частности, в точках этнотерриториального напряжения (Донецком и Луганском регионах), вследствие чего в стране насчитывается большое количество вынужденно перемещенных лиц (ВПЛ) (более 1,5 млн чел.), а также демобилизованных и раненых в зоне военных действий солдат (около 80 тыс.). Обеспечение самозанятости и трудоустройство экономически активной части этих категорий населения будет способствовать решению болезненных социально-экономических проблем, улучшению ситуации на рынке труда, снижению социальной напряженности в обществе. Целью статьи является развитие теоретических положений по обоснованию эффективного алгоритма реинтеграции вынужденных переселенцев и демобилизованных

военнослужащих из зоны ООС (АТО). В работе использованы следующие методы исследования: метод экспертного опроса – для проведения диагностики запросов и потребностей интегрантов (вынужденных переселенцев, демобилизованных из зоны ООС (АТО)); метод системного анализа и логического обобщения – для обоснования и определения роли симбиоза инноваций в сфере предпринимательства и образования для демобилизованных из зоны ООС (АТО); метод критического мышления – для выделения предпосылок развития и перспектив внедрения социальных инноваций в сферу предпринимательства и образования; матричный метод – для выявления основных составляющих программы реинтеграции ВПЛ и демобилизованных из зоны ООС (АТО). Предполагается, что программа многофакторного сочетания основных составляющих реинтеграции ВПЛ и демобилизованных из зоны ООС (АТО) позволит разработать действенный инструмент адаптации социально незащищенных слоев населения. Развитие концептуальных принципов построения алгоритма адаптации ВПЛ и демобилизованных из зоны ООС (АТО) на основе синергетического сочетания всех составляющих предлагаемой программы реинтеграции обеспечит комплексный подход к решению актуальной социально-экономической проблемы адаптации социально уязвимых слоев населения.

Ключевые слова: реинтеграция; вынужденно перемещенные лица; демобилизованные из зоны ООС (АТО); предпринимательство; адаптация.

Liudmyla M. Ganushchak-Yefimenko, Iryna M. Goncharenko
Kyiv National University of Technologies and Design
REINTEGRATION OF IDPs AND DEMOBILIZED SOLDIERS
FROM THE UFO (ATO) ZONE

The paper provides insights to the issues of ongoing United Forces Operation (UFO) (formerly ATO) in Ukraine which resulted in a complicated military, political and socioeconomic situation, in particular in bringing the ethno-territorial tension in Donetsk and Luhansk regions, with a large number of internally displaced persons (IDPs) tracked in the country (over 1,500,000 persons) as well as demobilized and wounded in a military operations zone soldiers (about 80 000). Promoting employment and self-employment of economically active population will contribute to resolve contemporary painful socioeconomic problems, improve the situation on the labour market, reduce social tension etc. The research objective is the development of theoretical positions to provide rationale to an effective algorithm for reintegration of internally displaced persons and demobilized soldiers from the UFO (ATO) zone. The study employed the following research methods: a method of expert survey to diagnose the needs and demands of job seekers (IDPs and demobilized soldiers from the UFO (ATO) zone); a method of system analysis and logical generalization – to explore and identify the role of symbiosis of innovations in the fields of entrepreneurship and training for the demobilized from the UFO (ATO) zone; a critical thinking method – to elaborate a development framework and prospects for implementing social innovations in the areas of entrepreneurship and education; a matrix method – to identify the major components of reintegration programmes for IDPs and the demobilized from the UFO (ATO) zone. The findings suggest that multivariate combinations of the above components in the system of reintegration of IDPs and demobilized from the UFO (ATO) zone will allow to develop an effective instrument in the context of adaptation of socially vulnerable groups. Building conceptual principles for the IDPs and UFO (ATO) veterans' adaptation algorithm based on the synergistic combination of all components of the proposed reintegration programme will ensure an integrated approach to solving the burning socioeconomic problems of adaptation of socially vulnerable population.

Keywords: reintegration; internally displaced persons (IDPs); demobilized from the UFO (ATO) zone; entrepreneurship; adaptation.

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці в Україні відображає більшість політичних та соціально-економічних процесів, які відбуваються у державі. В країні існують цільові програми підтримки малозабезпечених верств населення як на національному, так і на регіональному рівнях. Метою цих програм є підвищення кількості та якості соціальних послуг, ефективності проведення регіональної політики щодо поліпшення життєзабезпечення ветеранів війни та праці, створення умов для подолання бідності та забезпечення належної підтримки матеріального стану незахищених верств населення. Такий підхід з боку державних органів влади дозволяє комплексно підійти до проблеми соціального захисту населення, зниження соціальної напруги у суспільстві. Але, ці програми носять в основному пасивний зміст – вони формують у соціально вразливих верств населення утриманський світогляд та мислення – очікування від держави певних соціальних виплат та допомог. В більшості випадків це обґрунтований підхід. Але для деяких випадків прогресивним підходом для вирішення цієї проблеми – це формування у фізично спроможних людей активної життєвої позиції.

Одним із напрямків підтримки з боку держави соціально вразливих верств населення в сучасних умовах має бути допомога демобілізованим військовослужбовцям та учасникам ООС (кол. АТО), вимушено переміщеним особам (ВПО) у перетворення їх на активних суб'єктів ринку праці та їхню соціальну адаптацію до мирного життя. Сучасна ситуація на ринку праці для цієї категорії громадян склалась таким чином, що в більшості випадків працевлаштування та вирішення інших проблем адаптації цих громадян визиває утруднення. Так, нещодавно, президент країни доручив уряду підготувати законопроект про посилення відповідальності керівників підприємств за незбереження за працівниками, призваними на військову службу під час мобілізації, місця роботи, посади і виплати заробітку. Наразі до служби зайнятості звернулося вже близько 6,5 тисяч демобілізованих військовослужбовців із зони ООС (АТО). Близько 15% із них вже працевлаштовані, більше 600 направлені на навчання для здобуття нової професії або підвищення кваліфікаційних навичок (у більшості випадків робітничих низько кваліфікованих професій), решта – отримують допомогу по безробіттю. Вищезазначене доводить, що працевлаштування та реабілітація військових та вимушених переселенців з зони ООС (АТО) є вкрай важливим завданням для України.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Основу теоретико-методологічної бази дослідження формують напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених щодо проблеми соціально-економічної адаптації та реабілітації незахищених верств населення, зокрема ветеранів бойових дій, ВПО, а також роботи, присвячені перспективам розвитку малого та середнього підприємництва в аспекті впровадження соціальних інновацій.

Багато робіт науковців, присвячено проблемі подолання посттравматичних стресових розладів. Так, наприклад, С. Ніколаєнко запропонував класифікацію учасників ООС (АТО) за типами особистості [1]. П. Ворона акцентує увагу на важливості підтримки державою різноманітних форм надання психологічної допомоги учасникам бойових дій [2, 3]. Не залишається поза увагою науковців і питання, пов'язане з вивченням проблеми залучення до підприємництва учасників ООС (АТО) як однієї із форм соціально-економічної та психологічної реінтеграції. О. Сороківська пропонує у якості дієвого інструменту формування сприятливої політики ведення малого і середнього бізнесу запровадження системи дорожніх карт за регіонами країни [4]. Існуючі в Україні цільові програми підтримки соціально уразливих верств населення у більшості випадків спрямовані на підвищення кількості та якості соціальних послуг, поліпшення життєзабезпечення, підтримки матеріального стану незахищених верств населення, спрямованих на допомогу демобілізованим військовослужбовцям, учасникам ООС (АТО), ВПО у перетворенні їх на

активних суб'єктів ринку праці, стимулювання їх ініціативної поведінки. Перспектива стати підприємцями для цієї категорії громадян у вигляді отримання можливості відкриття власного бізнесу – це шлях до фінансової стабільності та впевненості у завтрашньому дні [5, 6].

Для вирішення подібних проблем цікавим є міжнародний досвід, який може бути врахований в трьох аспектах. Перший: як досвід країн, економіка ВВП яких формуються переважно за рахунок малого та середнього бізнесу – це країни Прибалтики (Естонія, Литва, Латвія), Молдова та досвід країн, де послуги МСБ не конкурують, а, навпаки, взаємодоповнюють діяльність великого бізнесу [7, 8]. Другий – урахування досвіду вирішення аналогічних проблем (ВПО, демобілізованих воїнів) в країнах з подібними військово-політичними та соціально-економічними ситуаціями, де в точках етнотериторіального напруження після та упродовж військових дій впроваджувалась широкомасштабна програма реабілітації та реінтеграції певних прошарків населення (усунення наслідків боротьби терористичної організації ЕТА за незалежну Басконію (Іспанія), масового руху за незалежність Каталонії; національно-визвольної боротьби турецьких курдів; відділення Північного Кіпру під патронат Туреччини тощо) [9, 10]. Третій – допомога світової спільноти Україні у даній конкретній військово-політичній та соціально-економічній ситуації. На території України активно впроваджуються наступні проекти: проект ПРООН «Швидке реагування на соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні» програми розвитку ООН та уряду Японії, який фактично представляє собою своєрідний фандрейзінг – процес залучення грошових коштів та інших ресурсів (людських, матеріальних, інформаційних тощо) для розв'язання проблем ВПО. Проект «Економічне і соціальне відновлення Донбасу», яке фінансується Урядом Японії, Міністерством закордонних справ Польщі, Урядом Чехії та Урядом Великобританії, спрямований на відновлення об'єктів економічної інфраструктури; забезпечення тимчасовою або постійною роботою ВПО та місцевих мешканців. Програми малих грантів для підприємців ПРООН, спрямованих на фінансову підтримку малих та середніх підприємств, створених силами ВПО. Загальною рисою всіх цих проектів є використання так званого «кейс-менеджменту», який передбачає оцінювання потреб конкретних ВПО, направлення до відповідних надавачів послуг і контроль за процесом їх надання [11, 12]. Таким чином, проведений аналіз існуючих теоретичних та практичних підходів, міжнародного та вітчизняного досвіду вирішення аналогічних проблем доводить про вкрай актуальну для соціально-економічної ситуації України активізацію пошуку можливих шляхів реінтеграції демобілізованим з ООС (АТО) та ВПО.

Метою дослідження є розвиток теоретичних положень щодо обґрунтування дієвого алгоритму адаптації та реінтеграції вимушених переселенців, військовослужбовців, демобілізованих із зони ООС (АТО) на основі синергетичного поєднання соціальних інновацій у підприємстві та освіті.

Результати дослідження. Внаслідок анексії Росією АР Крим та втрати контролю над частиною території Донецької та Луганської областей в Україні з'явилися велика кількість людей, які змушені залишити місця свого постійного проживання і переселитись до інших регіонів України та закордон. У 2014 р. Україна вдруге у своїй новітній історії постала перед проблемою ВПО. Перший досвід масового переміщення населення був пов'язаний із аварією на Чорнобильській атомній станції у 1986 р., коли понад 116 тис. осіб було переселено із радіоактивно забруднених територій. У сучасній вже незалежній Україні переміщення великих потоків людей із місць свого постійного проживання відбувається внаслідок російської агресії, окупації Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей. У вітчизняній науковій літературі, засобах масової інформації людей, які змушені були

переселитись до інших регіонів України, називають «вимушеними переселенцями», «внутрішніми мігрантами», а в офіційних документах – «внутрішньо переміщеними особами» (ВПО), що найточніше відповідає англomовному формальному терміну «internally displaced persons».

За даними Міністерства соціальної політики станом на початок 2018 р. в Україні зареєстровано майже 1,5 млн ВПО з окупованих територій. Це майже на 5,5 тисяч більше, ніж у листопаді. Найбільше переселенців і досі мешкають у Донецькій області – 541 тисяча 37 осіб (порівняно з листопадом кількість зросла більш ніж на 4,5 тисячі). На другому місці залишається Луганська область – 269 тисяч 639 переселенців, на третьому – Харківська (121 тисяча 548 ВПО). При цьому в Харківській області порівняно з листопадом кількість переселенців зменшилася [11]. Майже 160 тисяч переселенців зареєстровані в Києві, й ця цифра лише зростає (+1,3 тисячі порівняно з листопадом). Порівняно з попереднім місяцем значно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб у Київській області, а в Одеській, Кіровоградській і Полтавській областях, навпаки, зменшилася. Загалом із початку 2017 року кількість переселенців в Україні знизилася практично на 157 тисяч. Відповідно, скоротилася й сума матеріальної допомоги, яка надається для покриття витрат на проживання та оплату житлово-комунальних послуг. У 2016 році на це було виділено 229,6 млн грн, а в 2017 р. – 218,9 млн грн. При чому, в Донецькій області сума виплат зросла до 56,3 мільйона гривень, зросла також у Дніпропетровській – до 18,6 млн грн, Київській – до 16,1 млн грн та Івано-Франківській областях – до 1,5 млн грн. В інших регіонах України, в тому числі й у столиці, сума матеріальних виплат для переселенців знизилася (в Чернівецькій області залишилася без змін) [11].

Мінсоцполітики (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01.10.2014 р.) обліковує осіб, які звернулися з питань виплати належної їм пенсії або соціальної допомоги за новим місцем проживання. В реальності облік Міністерства соціальної політики охоплює не лише переселенців, але й тих, хто відмовився від тимчасового розміщення і фактично живе на окупованій території, періодично приїжджаючи для отримання пенсії чи соціальної допомоги на контрольовані центральною владою території. У будь-якому разі, чисельність переселенців значна – більша, ніж чисельність населення багатьох країн світу у тому числі європейських (наприклад, населення Чорногорії складає 647 тисяч, а Естонії – 1265 тисяч осіб). Ситуація така, що Україна за кількістю ВПО посідає перше місце в Європі та входить до списку країн-лідерів світу (табл. 1)

Таблиця 1

Країни світу із найбільшою кількістю ВПО, 31.12.2015 р.

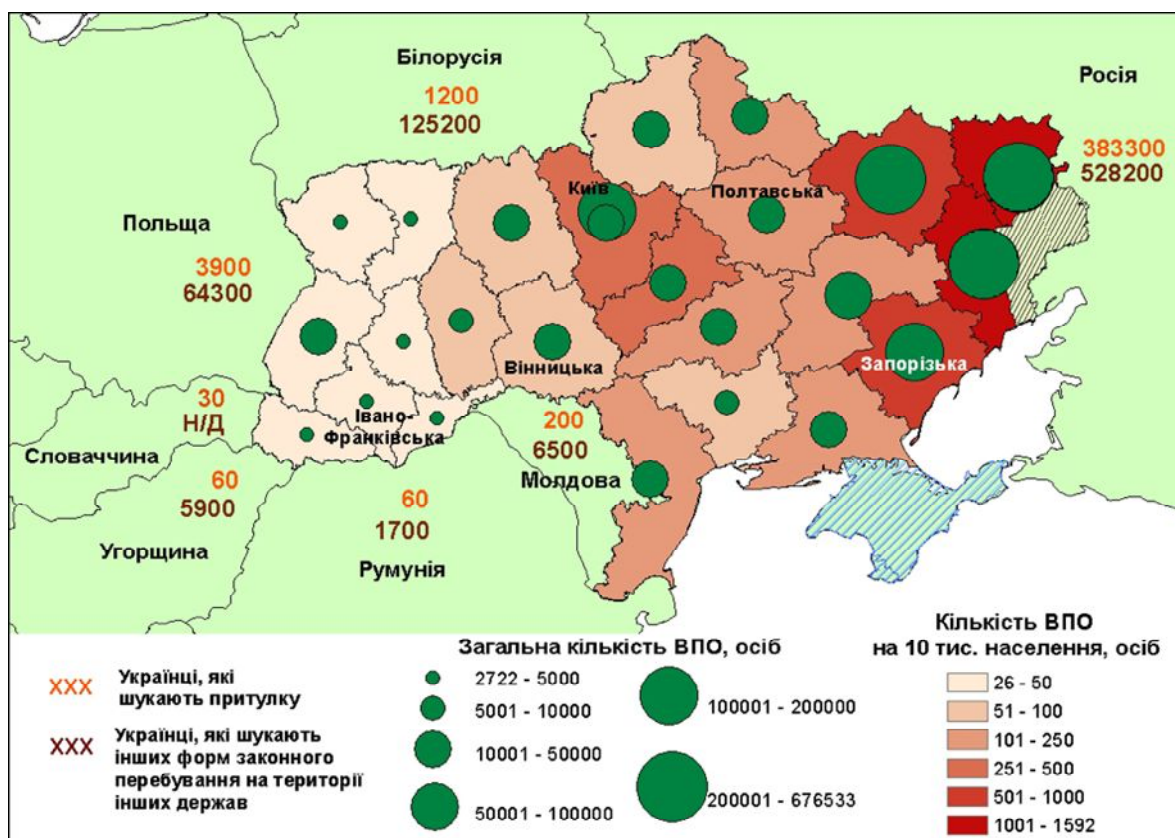
№	Назва країни	Кількість ВПО, осіб
1.	Сирія	6 600 000
2.	Колумбія	6 270 436
3.	Ірак	3 290 310
4.	Судан	3 182 286
5.	Ємен	2 509 068
6.	Нігерія	2 095 812
7.	Південний Судан	1 696 962
8.	Україна	1 678 587
9.	Демократична Республіка Конго	1 500 000
10.	Пакистан	1 459 000

Джерело: [9, 11].

Окрім регіонів України, жителі тимчасово окупованих територій та району проведення антитерористичної операції переселяються також за межі держави (рис. 1). Нерівномірність географічного розподілу ВПО стає особливо очевидною при порівнянні відносних величин, наприклад, кількості переселенців у розрахунку на 10 тисяч корінного населення.

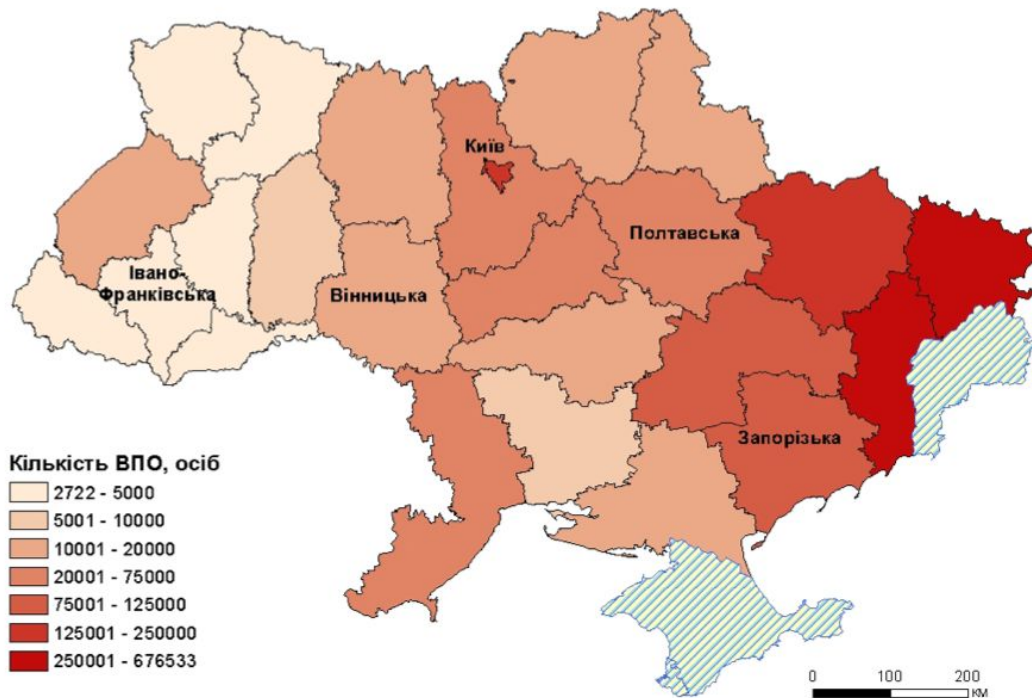
За даними Мінсоцполітики найбільше ВПО зареєстровано у Донецькій, Луганській, Харківській, у м. Києві, Запорізькій, Дніпропетровській, та Київській областях (рис. 2). Найменшу кількість ВПО розселено у Тернопільській, Чернівецькій, Рівненській, Закарпатській, Івано-Франківській та Волинській областях. Це свідчить про нерівномірний регіональний розподіл ВПО по Україні, що призводить до надмірного соціального і адміністративного навантаження на громади, локальні ринки праці, соціальну інфраструктуру регіонів вселення.

Вибір значною частиною ВПО найближчих до місць попереднього проживання регіонів свідчить про намір повернутися до покинутих поселень. Водночас, відомо, що значна кількість ВПО лише реєструється поза окупованою територією Донецької та Луганської областей для отримання соціальних виплат, а потім повертається додому. Інколи за однією, та й то неіснуючою адресою реєструються сотні і навіть тисячі переселенців, про що неодноразово повідомлялось у засобах масової інформації. Очевидно цим пояснюється і відмінність у активності звернень переселенців до Державної служби зайнятості (ДСЗ) у західних та східних областях країни у період з 1 березня 2014 р. до 31 січня 2016 р. (рис. 3).

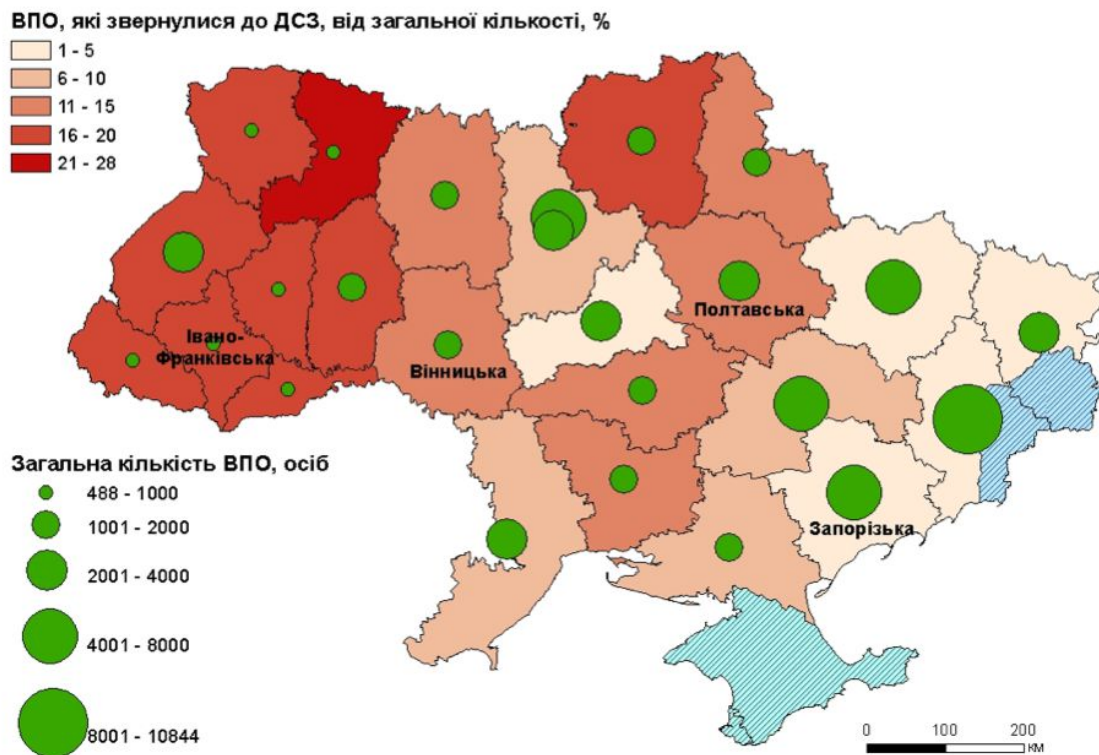
Джерело: розроблено авторами за [7, 9].

Рис. 1. Кількість ВПО за областями України та чисельність українців, які шукають притулку чи інших форм законного перебування у сусідніх державах

Джерело: розроблено авторами за [7, 9].

Рис. 2. Загальна кількість ВПО по областях України

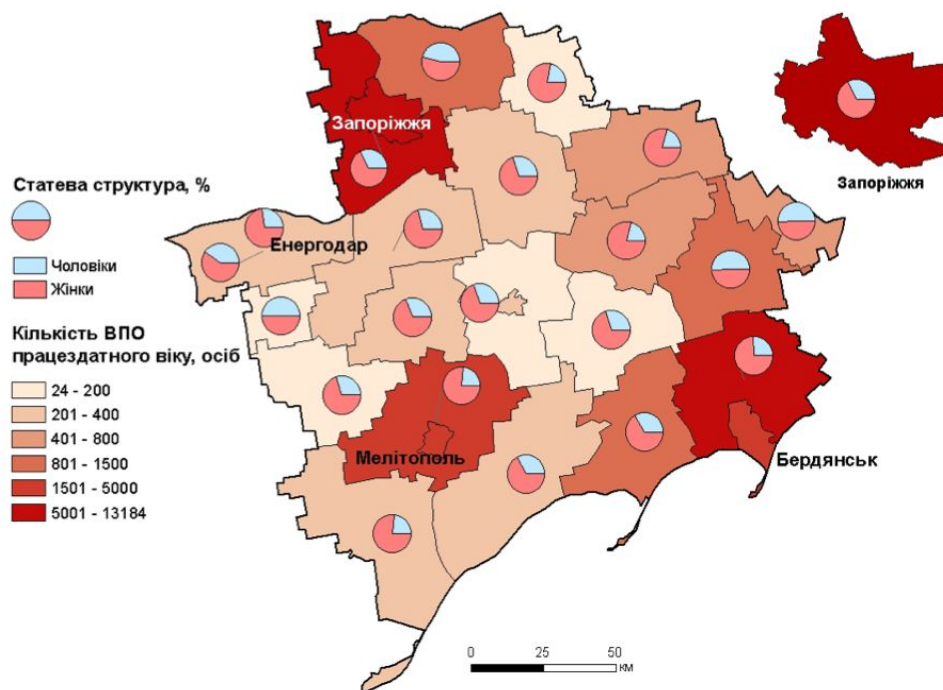
Джерело: розроблено авторами за [7, 9].

Рис. 3. Загальна кількість ВПО та відсоток ВПО, які звернулися до ДСЗ в областях України

Наприклад, кількість ВПО у Запорізькій області майже у 30 разів більша, ніж на Івано-Франківщині, а кількість тих, хто звернулись до ДСЗ відрізняється лише у 6 разів. Більш активними були переселенці Західної України, де частка ВПО, які звернулись до служби зайнятості, суттєво вища, ніж в Україні в цілому (3,75%): у Рівненській – 27,7%, у Івано-Франківській – 19,7%, у Львівській – 18,6%, у Волинській – 18,5%. Разом з тим, у Донецькій області цей показник складає 1,6%, у Луганській – 1,4% [7, 9].

Одним із напрямів реінтеграції демобілізованих з ООС (АТО) та ВПО є розв'язання питання [5, 6] із єдиною реєстрацією ВПО, укладеною за прозорими принципами з обліком всіх різновидів допомоги, включно із допомогою, наданою міжнародними проектами, фондами, програмами. Необхідно розробити чіткий механізм та критерії відбору для надання допомоги внутрішньо переміщеним особам залежно від їхнього матеріального стану та соціального статусу. Запровадження єдиної системи реєстрації переселенців дозволить визначити обсяг потреб ВПО та спланувати надання соціальних виплат, а також запобігти можливим зловживанням державною та донорською допомогою.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців співвідношення частки чоловіків та жінок серед ВПО у світі загалом приблизно рівне [13]. На противагу цьому в Україні спостерігається суттєве переважання жінок: згідно з даними Єдиної інформаційної бази даних по внутрішньо переміщеним особам частка жінок складає приблизно 62% [8, 9]. Переважання жінок пояснюється різними причинами – від перебування чоловіків вдома задля догляду за помешканням чи немічними родичами до небажання реєструватись як ВПО з метою уникнення можливої мобілізації до лав української армії. Таке співвідношення у статевій структурі ВПО формується за рахунок переселенців із Сходу України. Серед вихідців із Автономної Республіки Крим зберігається паритет між кількістю чоловіків та жінок. Серед працездатного населення у всіх областях переважають жінки, наприклад у Запорізькій та Вінницькій – 69%, Івано-Франківській – 67%. На рівні адміністративних районів та міст обласного значення перевага кількості жінок у структурі ВПО також є очевидною, що добре видно на прикладі Запорізької області (рис. 4).

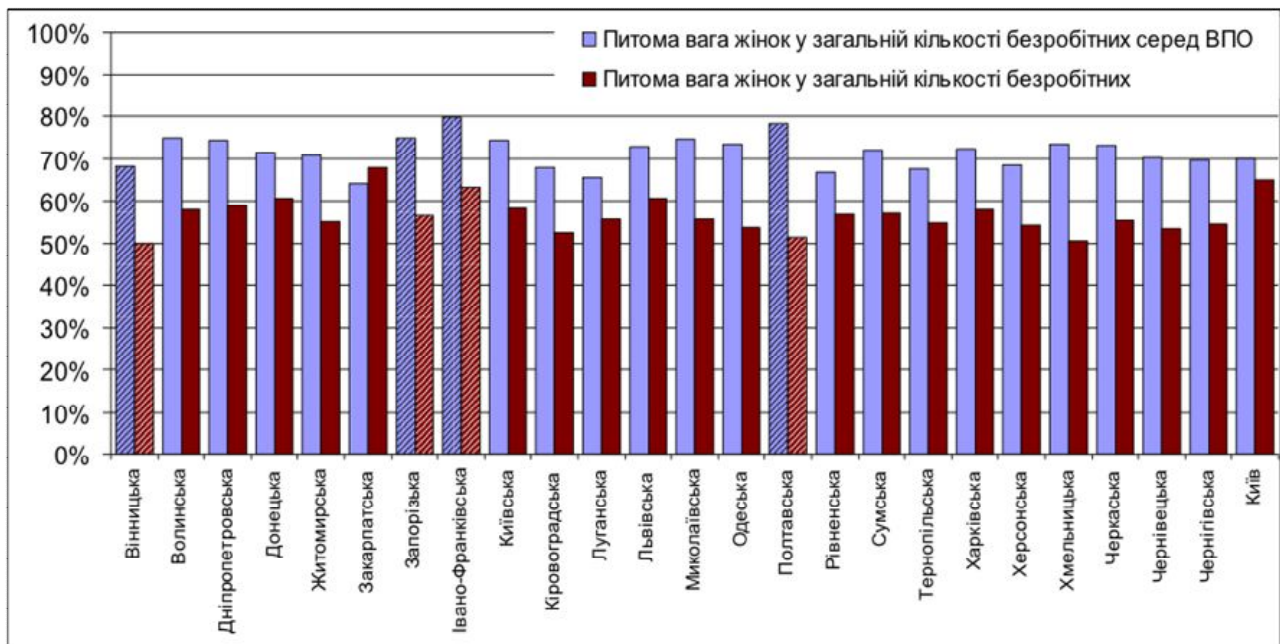
Джерело: розроблено авторами за даними Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації.

Рис. 4. Статеві структура ВПО працездатного віку в Запорізькій області

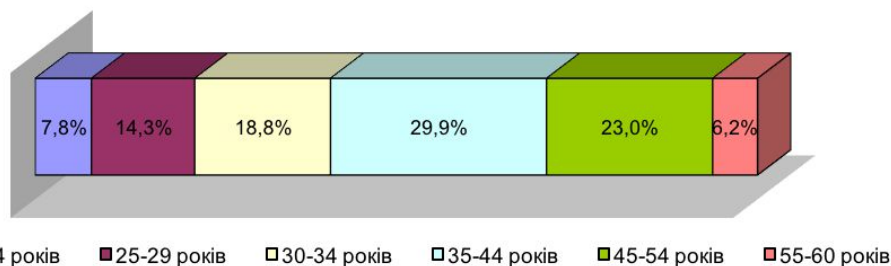
Безробітними з числа переселенців також у переважній більшості є представники жіночої статі. Якщо серед зареєстрованих безробітних всіх категорій питома вага жінок становила 56,4%, то серед безробітних з числа ВПО – 71,7%, і при цьому, коливалася від 64% у Закарпатській області до 79,6% в Івано-Франківській області. Високі показники частки жінок у загальній кількості безробітних серед ВПО демонструють також Полтавська (77%) та Запорізька (75%) області. Дещо нижчий, ніж в інших регіонах, цей показник у Вінницькій області – 67% (рис. 5). Ці дані свідчать про несприятливу ситуацію, що склалась із використанням трудових ресурсів з числа жінок ВПО на ринках праці у приймаючих громадах.

Серед працездатної частини ВПО значною є питома вага молоді. Зокрема частка молоді у віці до 35 років серед переселенців становить понад 40% (рис. 6). Таку вікову структуру можна характеризувати як прогресивну, яка свідчить про значний потенціал трудових ресурсів, оскільки молодь є більш мобільною та креативною їх частиною, має сучасну освіту та здатна до нових видів діяльності.

Джерело: розроблено авторами за [7, 9].

Рис. 5. Питома вага жінок у загальній кількості безробітних у областях України

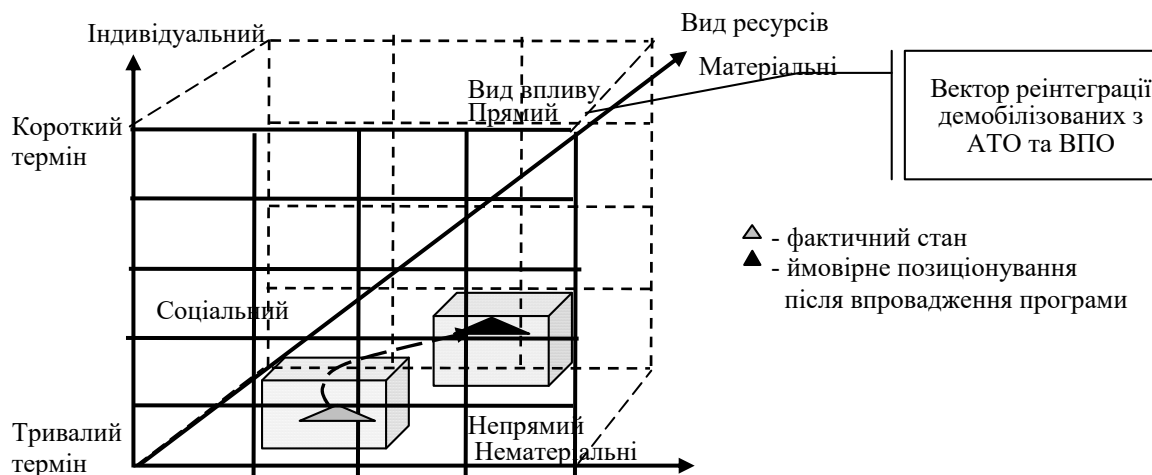

Джерело: розроблено авторами за [7, 9].

Рис. 6. Вікова структура безробітних із числа ВПО

Внутрішньо переміщені особи працездатного віку мають високий освітній та кваліфікаційний рівень, оскільки більшість із них має вищу освіту. За даними Державної служби зайнятості, розподіл ВПО за освітою суттєво відрізняється від освітнього рівня загальної кількості безробітних: особи з вищою освітою становлять понад 70%, із професійно-технічною – 19%, із початковою та середньою – 11%. У той час як серед всіх безробітних частка осіб з вищою освітою становить менше 45%, із професійно-технічною – 35%, із середньою – 20%. Характерним є те, що частка переселенців з вищою освітою є переважаючою в усіх регіонах за винятком Житомирської (47,1%) та Тернопільської (47,5%) областей. Високий освітній та кваліфікаційний рівень ВПО свідчить про значний нагромаджений людський капітал, який може стати самостійним чинником розвитку високотехнологічних галузей промисловості та послуг з інтенсивним використанням знань у районах концентрації ВПО.

Запропонований підхід реалізації потенціалу інноваційних рішень в системі реінтеграції демобілізованих з ООС (АТО) та ВПО спрямований на адаптацію цих осіб до бізнес-потреб ринку, стимулювання створення різних стартапів, формування та розвиток підприємницьких навичок для їх соціальної та економічної реінтеграції (рис. 7).

Джерело: запропоновано авторами.

Рис. 7. Ресурсо-інформаційне забезпечення реінтеграції соціально-економічної реінтеграції демобілізованих з ООС (АТО) та ВПО

Для розробки програми реінтеграції було здійснено збір статистичної інформації, проведено проведення опитування та інтерв'ювання цих категорій громадян на місцях їхнього найбільшого розміщення (2 тис. демобілізованих воїнів з ООС (АТО) та 3 тис. ВПО). Для цього математичними методами буде розрахована репрезентативна вибірка (необхідна кількість опитуваних громадян) в залежності від визначеної генеральної сукупності (кількості тимчасово переміщених осіб – 1 млн осіб та демобілізованих воїнів з ООС (АТО) – 13 тис. осіб) для поширення висновків по результатам обробки інформації на всю генеральну сукупність з певною ймовірністю похибки.

Попередні зусилля, спрямовані на аналіз витрат на внутрішні переселення, значною мірою спричинили вплив людських та соціальних наслідків та в основному застосовували якісні або змішані методи підходу. Кілька кількісних оцінок, які існують, зосереджуються на короткострокових, прямих та відчутних витратах, що відчуються на індивідуальному рівні шляхом збільшення витрат, таких як надання житла, продовольчої та невідкладної медичної допомоги для ВПО. Довгострокові, непрямі та нематеріальні витрати, ті, які відчуються на суспільному рівні, ще не оцінені. Відсутність комплексних кількісних оцінок, включаючи

витрати на втрачені можливості, такі як зниження продуктивності праці, відключення інвестицій у розвиток та погіршення соціальної стабільності, означає, що реальні витрати на внутрішні переселення залишаються прихованими. Внутрішнє переміщення призводить до значних фінансових витрат для окремих осіб, домогосподарств, спільнот походження та призначення, приватного сектору, місцевих та національних урядів, а також агентств з надання гуманітарної допомоги та міжнародних донорів. Витрати, пов'язані з початковою фазою переміщення, коли люди спочатку змушені втекти, включають забезпечення людей, що постраждали, житлом, харчуванням, охороною здоров'я, транспортом та іншими основними послугами. Такі витрати часто покриваються самими вимушеними переселенцями, приймаючою громадою та гуманітарними організаціями, але вони повинні розглядатися як непередбачені зобов'язання місцевих та національних організацій під час та після шоків, щоб зменшити їх вплив на домогосподарства, економіку та громадські операції. Вони в змозі інвестувати в попереднє зменшення ризику для зменшення посткризового навантаження для всіх зацікавлених сторін. Більш довгострокові витрати можна зрозуміти з точки зору втрати можливостей, або економічного потенціалу, внутрішніх переміщених осіб та приймаючої громади.

Процес формування у звільнених в запас із зони ООС (АТО) військовослужбовців та вимушених переселенців системи знань підприємницької діяльності шляхом кластерної взаємодії науки та бізнесу на основі використання інструментарію освітньо-інноваційної інтерактивної платформи отримання бізнес-знань. Формування конкурентної організаційно-підприємницької культури на ринку праці звільнених в запас із зони ООС (АТО) військовослужбовців та ВПО на базі навчальної платформи: використання комплексного інноваційного підходу до отримання необхідних бізнес-знань, навичок, досвіду та розвитку необхідних особистих якостей, компетентностей і готовності до підприємницької діяльності

Запропонований програма реінтеграції носить дослідницько-пошуковий, теоретико-методичний та практико-спрямований характер. Пошукове дослідження представляє собою пошук відповіді на 2 питання: 1) яким чином використання інноваційних методів навчання основам підприємництва соціально вразливих верств населення (демобілізованих воїнів ООС (АТО) та ВПО) будуть мати вплив на підвищення рівня їх працевлаштування та самозайнятості, зниження безробіття в регіонах; 2) які саме методи будуть найбільш ефективними для досягнення цієї мети. Концепцією програми є створення платформи та мережі регіональних он-лайн студій на базі центрів зайнятості та військових госпіталів навчання підприємству демобілізованих воїнів ООС (АТО) і ВПО; проведення дослідження впливу функціонування цієї мережі на стан ринку праці, зниження рівня бідності в депресивних регіонах. Практико-спрямованість програми проявляється у наданні освітньо-методичної допомоги демобілізованим воїнам ООС (АТО) та ВПО у адаптації до мирного життя: організації нових робочих місць в існуючих бізнес-структурах за використанням прийомів спін-офів, відкриття власних справ – створенні старт-апів.

Гіпотеза пошукового дослідження ґрунтується на припущенні про те, що формування підприємницької організаційної культури слухачів з контингенту військовослужбовців запасу та тимчасово переміщених осіб зони ООС (АТО) при отриманні підприємницьких знань та навичок на базі навчальної платформи на основі особистісно-орієнтованого і інноваційно-креативного підходів буде ефективним якщо:

– врахована необхідність формування бізнес-освіти як найважливішої складової підприємницьких компетентностей, що дозволяють обґрунтовано вирішувати професійні завдання становлення та розвитку малого і середнього бізнесу;

– розроблена теоретико-методична система формування організаційної бізнес-культури слухачів з контингенту військовослужбовців запасу та тимчасово переміщених осіб

при навчанні підприємництву, яка спирається на принципи виявлення і використання резервних творчих можливостей військовослужбовців запасу та ВПО; принципи розвитку їх творчого потенціалу; принципів мотивації до підприємницької діяльності; загальних принципів інтеграції;

– визначена сукупність організаційно-мотиваційних умов формування організаційної бізнес-культури: актуалізація у слухачів особистісного сенсу до оволодіння бізнес-знаннями; застосування сукупності форм і методів активного навчання як суб'єкта власного розвитку слухачів з урахуванням їх індивідуально-професійної базової підготовки; організація соціально-орієнтованої підприємницької діяльності слухачів; інтегративний характер підготовки слухачів на базі навчальної платформи, спрямований на засвоєння комплексу практико-орієнтованих дій, необхідних у підприємницькій діяльності.

Програма спрямована на пошук найбільш доцільних та ефективних форм та теоретико-методичних підходів щодо створення практико-орієнтованої системи формування підприємницької організаційної культури демобілізованих військовослужбовців зони ООС (АТО) та ВПО. Практико-орієнтований підхід представляє собою забезпечення функціонування платформи навчання креативно-інноваційним навичкам підприємництва демобілізованих воїнів зони ООС (АТО) та ВПО з використанням інтерактивних інформаційних технологій, принципово нових методів формування підприємницької організаційної культури слухачів з контингенту військовослужбовців запасу та ВПО при навчанні підприємництву з використанням принципів виявлення і використання резервних творчих можливостей; розвитку їх творчого потенціалу; мотивації до підприємницької діяльності; індивідуалізації навчання; загальної інтеграції.

Відповідно до Концепції державної міграційної політики в Україні неурядові організації виступають в якості рівноправного і найважливішого суб'єкта адаптаційних процесів. Однією з державних завдань в галузі сприяння адаптації та інтеграції мігрантів є «Вдосконалення взаємодії органів державної влади, органів державної влади суб'єктів України та органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, які сприяють адаптації та інтеграції ВПО». Тим самим, громадські організації стають одним з основних партнерів держави у сфері адаптації представників міграційних процесів. Недержавні організації, числою цільовою групою є мігранти, у своїй діяльності мотивовані різними підходами. В обстановці, широких громадських роздумів навколо міграційних проблем, цілком обґрунтовано, що некомерційний сектор диференційовано, розставляє акценти, формуючи свою діяльність з іноземними громадянами. Пріоритетними критеріями в роботі з різними групами мігрантів є близькість до цільової групи і невелика ресурсовитратність (собівартість наданої допомоги часто значно нижче, ніж у державних установ), гнучкість (можливість миттєво і ефективно підлаштовуватися під нові вимоги середовища і впроваджувати нові технології допомоги). Ряд громадських організацій ставлять собі за мету правове та соціальне консультування мігрантів – розробку і реалізацію стратегії надання допомоги в проблемній ситуації конкретної людини: сприяння в підготовці необхідних документів, переговорах з роботодавцями в разі затримки або невиплати заробітної плати, інших порушень трудових прав. Інші громадські організації активно функціонують в інформаційному полі – розробляють і поширюють інформаційні матеріали для мігрантів українською та національною мовами. Даний підхід служить превенцією проблемних ситуацій, в які переселенці можуть потрапити через відсутність знань в області законодавства, можливостей і механізмів отримання підтримки. Частина організацій намагається вирішувати проблеми на системному рівні, беручи участь в розробці рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства і правозастосовчої практики в сфері регулювання міграційних процесів. Така діяльність вимагає високої кваліфікації

співробітників організації, в тому числі наявність серйозного досвіду в роботі з представниками як мігрантської спільноти, так і місцевого населення з питань міграції.

Висновки та пропозиції для подальших досліджень. Таким чином, розвиток теоретичних положень щодо обґрунтування дієвого алгоритму адаптації військовослужбовців, демобілізованих із зони ООС (АТО) на основі синергетичного поєднання соціальних інновацій у підприємстві та освіті надає можливість комплексно підійти до вирішення актуального питання щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємства серед військовослужбовців, демобілізованих із зони ООС (АТО), ВПО. Універсальність запропонованого алгоритму полягає у можливості його застосування не тільки для адаптації військовослужбовців, демобілізованих із зони ООС (АТО), ВПО, але й для випускників ВНЗ, безробітних, які проходять навчання у центрах зайнятості, а також у діяльності підприємств з метою оцінювання персоналу.

Подальші дослідження у зазначеному напрямку полягають у застосуванні запропонованого алгоритму в рамках реалізації спільних міжнародних проектів навчальна дорожня карта «Крок до підприємства» для вимушених переселенців та демобілізованих з ООС (АТО).

Робота виконана за підтримки Міністерства освіти і науки України в рамках проекту 16.04.55 ДБ «Інноваційна платформа бізнес-освіти на основі кластерного підприємства для демобілізованих воїнів та переселенців із зони АТО».

References

Література

1. Nikolaienko, S. Osoblyvosti psykholohichnoi dopomohy uchasykam viiskovykh dii pry posttravmatychnomu stresovomu rozladi [Features of psychological assistance to participants in military operations in post-traumatic stress disorder]. Retrieved from: http://irbisnbuv.gov.ua [in Ukrainian].	1. Николаєнко С. Особливості психологічної допомоги учасникам військових дій при посттравматичному стресовому розладі [Електронний ресурс] / С. Николаєнко. – Режим доступу: http://irbisnbuv.gov.ua .
2. Vorona, P.V. Shliakhy sotsialnoi reabilitatsii uchasykiv ukrainsko-ukrainskoi viiny na skhodi Ukrainy: zarubizhnyi dosvid [Ways of social rehabilitation of participants of the Ukrainian-Ukrainian war in eastern Ukraine: foreign experience]. Retrieved from: DOI: 10.5281/zenodo.1240793 [in Ukrainian].	2. Ворона П. В. Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-української війни на сході України: зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / П. В. Ворона. – Режим доступу: DOI: 10.5281/zenodo.1240793.
3. Vorona, P.V., Vorona, L.I. (2016). Posttravmatychnyi syndrom vyklykanyi zonoiu ATO ta osoblyvosti yoho podolannia: pedahohiko-psykholohichni aspekty [The post-traumatic syndrome is caused by the zone of ATO and features of its overcoming: pedagogical and psychological aspects]. Imidzh suchasnoho pedahoha [Image of a modern educator], No. 9 (168), Pp. 49–53 [in Ukrainian].	3. Ворона П. В. Посттравматичний синдром викликаний зоною АТО та особливості його подолання: педагогіко-психологічні аспекти / П. В. Ворона, Л. І. Ворона // Імідж сучасного педагога. – 2016. – Вип. 9 (168). – С. 49–53.
4. Sorokivska, O.A., Mosii, O.B., Kuzhda, T.I. (2017). Vidkryttia vlasnoi spravy yak shliakh sotsialno-ekonomichnoi adaptatsii veteraniv ATO [Opening of own business as a way of socio-economic adaptation of ATO veterans]. Innovatsiina ekonomika [Innovative economy], No. 5, Pp. 115–139 [in Ukrainian].	4. Сороківська О. А. Відкриття власної справи як шлях соціально-економічної адаптації ветеранів АТО / О. А. Сороківська, О. Б. Мосій, Т. І. Кужда // Інноваційна економіка. – 2017. – № 5. – С. 115–139.

5. Dorozhnia karta rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva dlia uchasnykiv ATO v misti Irpin ta Pryirpinni «Akselerator biznesu 4.5.0» [Road Map for Small and Medium-Sized Business Development for ATO Participants in the City of Irpin and Priirpni "Accelerator of Business 4.5.0"]. Retrieved from: http://www.ier.com.ua/files//Projects/2015/LEV/Roadmaps/2017/Roadmap_Kyiv_final_broshure.pdf [in Ukrainian].
6. Shchodo nadannia posluh derzhavnoi sluzhby zainiatosti bezrobitnym z chysla viiskovosluzhbovtiv, yaki braly uchast v ATO [Regarding the provision of services of the state employment service to the unemployed from the number of servicemen who participated in the ATO]. Retrieved from: <http://http://old.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=393494> [in Ukrainian].
7. UK Government Development Strategy indicators. Retrieved from: <http://www.sustainabledevelopment.gov.uk/publications/uk-strategy-2005>.
8. Prince's Operation Entrepreneur: Scilled veterans. Confident entrepreneurs. Retrieved from: www.princesoperationentrepreneur.ca.
9. International Displacement Monitoring Center. Latest IDP numbers by country. Retrieved from: https://voxukraine.org/uk/velyke-pereselennya-skilky-naspravdi-v-ukraini-vpo-ua/#_ftn5.
10. Stratehichni propozyzii shchodo pytan intehratsii zhertv viiny u mistsevi spilnoty [Strategic proposals on the integration of victims of war in the local community]. Retrieved from: <https://peace.in.ua/stratehichni-propozytsiji-schodo-pytan-intehratsiji-zhertv-vijny-u-mistsevi-spilnoty> [in Ukrainian].
11. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy: Ofitsialnyi veb-portal [Ministry of Social Policy of Ukraine: Official Web-portal]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Veteranam viiny ta uchasnykam ATO: Ofitsiynyi sait Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Veterans of the war and ATO participants: Official site of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Veteranam-viyti-ta-uchasnykam-ATO.html> [in Ukrainian].
5. Дорожня карта розвитку малого та середнього підприємництва для учасників АТО в місті Ірпін та Приірпінні «Акселератор бізнесу 4.5.0» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files//Projects/2015/LEV/Roadmaps/2017/Roadmap_Kyiv_final_broshure.pdf.
6. Щодо надання послуг державної служби зайнятості безробітним з числа військовослужбовців, які брали участь в АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://http://old.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=393494>.
7. UK Government Development Strategy indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sustainabledevelopment.gov.uk/publications/uk-strategy-2005>.
8. Prince's Operation Entrepreneur: Scilled veterans. Confident entrepreneurs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.princesoperationentrepreneur.ca.
9. International Displacement Monitoring Center. Latest IDP numbers by country. Режим доступу: https://voxukraine.org/uk/velyke-pereselennya-skilky-naspravdi-v-ukraini-vpo-ua/#_ftn5.
10. Стратегічні пропозиції щодо питань інтеграції жертв війни у місцеві спільноти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://peace.in.ua/stratehichni-propozytsiji-schodo-pytan-intehratsiji-zhertv-vijny-u-mistsevi-spilnoty>.
11. Міністерство соціальної політики України: Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua>.
12. Ветеранам війни та учасникам АТО: Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Veteranam-viyti-ta-uchasnykam-ATO.html>.

13. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON u spravakh bizhentsiv v Ukraini. Ofitsiinyi veb-sait Rehionalnoho Predstavnytstva UVKB OON u Bilorusi, Moldovi ta Ukraini [Office of the United Nations High Commissioner for Refugees in Ukraine. Official website of the UNHCR Regional Representation in Belarus, Moldova and Ukraine]. Retrieved from: <http://www.unhcr.org/ua>.10 [in Ukrainian].
13. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні. Офіційний веб-сайт Регіонального Представництва УВКБ ООН у Білорусі, Молдові та Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/ua>.